

lekciók” és elszállítások következtében folyamatosan csökkent. Augusztus 15-én még 90 000 magyar zsidót tartottak nyilván a 612 000, újoncnak tekintett zsidó közül.¹³³ 1945 januárjában, amikor a tábort kiürítették, már csak néhány ezren voltak; legtöbbjüket átszállították Buchenwaldba.¹³⁴

A vidéki zsidó közösségek felszámolása a háborús Magyarországon a náci végleges megoldás egyik utolsó akciója volt. A gyorsaság és a hatékonyság, amellyel ezeket a közösségeket a szövetségesek győzelmének előestéjén elpusztították, tükrözi a németek és magyar cinkosaik igyekezetét, hogy a végső vereség előtt legalább egyik, ideológiailag definiált fő céljukat megvalósítsák. Segítségükre volt a végleges megoldás végrehajtása körül kialakult általános, cinkos hallgatás is: a jelenleg rendelkezésünkre álló bizonyítékok azt mutatják, hogy a szabad világ vezetői, akárcsak a világ és Magyarország zsidóságának jó néhány vezetője, jóval Magyarország német megszállása előtt tisztában volt e „megoldás” valódi természetével.

Jegyzetek

1. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 148. o.
2. Lásd Hajnácskőy vallomását Baky, Endre és Jaross népbírósi perében. Nb. X. 4419/1944. sz. ítélet, 42. o. Belügyminisztérium, Bp.
3. Az említett gettókra vonatkozó információk egy részét a Zsidó Tanács egyik dokumentumából vettük, melyet újra közöl Lévai, *i. m.*, 407–421. o. Lásd még: *Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Tolna megyei levéltárból*. Magyar Auschwitz Alapítvány, Bp., 1994.
4. 1941-ben Bonyhádnak 1159 fős zsidó lakossága volt. 1946-ra a közösség létszáma 205-re csökkent; a következő néhány évben, ha átmenetileg is, de növekedett. 1949-ben neológ gyülekezete 108 főt számlált, és Eisner János volt a vezetője, 172 fős ortodox gyülekezetét Galandauer Manó vezette. *Zsidó Világkongresszus*, 6–7. sz. (1947. augusztus 15.), 19. o.; 13–14. sz. (1949. május 9.), 24. o. Bonyhádról részletesebben lásd Eisner János: *A bonyhádi zsidók története*. Migdal, Tel-Aviv, 1965, 190. o., sokszorosítás. *Új Élet*, Bp., 1958. május 1. és *Pinkas ha'kehilot*, 224–226. o. Szekszárdról lásd 411–413. o. Lásd még Puskás Attila, „Történelmi fordulat Tolna megyében 1944–1945-ben.” *Tanulmányok Tolna megye történetéből*. IV. kötet. A Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1972. 93–108. o., valamint Leslie Blau: *Bonyhad. A Destroyed Community*. Shengold, New York, 1994.
5. Keszthelynek 1941-ben 755 fős zsidósága volt, mely a város összlakosságának 6,3%-át tette ki. 1949-ben a kongresszusi gyülekezet 134 főből állt, dr. Lukács Mihály és Frank Árpád vezette, 1958-ra a közösség kb. 80 főre csökkent, Bíró Sándor vezette. *Zsidó Világkongresszus*, 4. sz. (1947. április 15.), 4–5. o.; 13–14. sz. (1949. május), 13. o.; *Új Élet*, 1958. augusztus 15. Lásd még *Pinkas ha'kehilot*, 469–471. o.
6. *MOL*, 97., 99–100. tegercs. E források tartalmazzák azoknak a zsidóknak a névsorait is, akiket Kőrmenten, illetve Kőrment-Németújvári járás közeli településein fogdostak össze. Bővebben a kőrmenti zsidó közösségről és a hitközség mártír zsidóinak névsorát lásd *A vasi zsidók. Emlékére a mártírhalált szenvedett Vas megyei zsidóságnak*. Szerk.: Albert Abraham Löwinger. Izsák Efrájim és az Izraelben élő Vas me-